

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ САДУ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ		
1. Датум и орган који је именовao комисију: 31. август 2021. године, Наставно – научно веће Правног факултета у Новом Саду		
2. Састав комисије у складу са <i>Правилима докторских студија Универзитета у Новом Саду</i> :		
1. Слободанка Ковачевић Перић презиме и име	Редовни професор звање	Радноправна, 24.05.2021. године ужа научна област и датум избора
Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици установа у којој је запослен		Председник функција у комисији
2. Сенад Јашаревић презиме и име	Редовни професор звање	Радноправна, 23.12.2010. године ужа научна област и датум избора
Правни факултет Универзитета у Новом Саду установа у којој је запослен		Члан функција у комисији
3. Бојан Урдаревић презиме и име	Ванредни професор звање	Радноправна, 16.03.2017. године ужа научна област и датум избора
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу установа у којој је запослен		Члан функција у комисији
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ		
1. Име, име једног родитеља, презиме: Дарко (Миленко) Божичић		
2. Датум рођења, општина, држава: 17.08.1989. године, Нови Сад, Република Србија		
3. Назив факултета, назив претходно завршеног нивоа студија и стечени стручни/академски назив: Правни факултет у Новом Саду, мастер академске студије права, мастер правник		
4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 2014. година, докторске академске студије јавно право		
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:		
Остваривање и заштита права на рад у дигиталној економији		

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страница, поглавља, слика, схема, графикона и сл.

Докторска дисертација има 404 стране од чега 340 страна чини интегрални текст докторске дисертације. Текст дисертације састоји се од увода, два дела који су подељени на више поглавља (први део садржи седам, а други део четири поглавља) и закључка. Текст дисертације садржи и два шематска приказа. Дисертација садржи 1246 фуснота.

Кратак садржај дисертације:

Увод (*стр. 12-19*): У уводу кандидат одређује предмет и поставља хипотезе истраживања, кратко наводи садржину дисертације, као и опис коришћених метода у свом истраживању.

Део I Појам и уређење права на рад (*стр.20-187*): У првом делу дисертације кандидат спроводи истраживање о праву на рад посматрајући га кроз призму неколико аспеката од којих је сваки обрађен кроз посебно поглавље:

1. **Право на рад у контексту људских права** (*стр.20-46*): У оквиру овог поглавља кандидат је обрадио тему права на рад кроз призму једног основних људских права.
2. **Настанак и развој права на рад** (*стр.47-54*): У оквиру овог поглавља кандидат даје историјски поглед на настанак права на рад и његову улогу у заштити положаја радника.
3. **Право на рад у изворима права** (*стр.54-105*): У оквиру овог поглавља кандидат је спровео анализу права на рад у међународним и европским изворима права, као и у Уставу Републике Србије, уз упоредноправни приказ одредби о праву на рад у уставима појединих држава чланица Европске уније држава бивше Југославије.
4. **Појам и садржина права на рад** (*стр.105-132*): Кандидат указује на различите ставове у теорији радног права из којих издваја афирмативне елементе права на рад путем којих даје позитивно одређење овог права. Такође, анализира и појавне облике који представљају негативно одређење права на рад.
5. **Остваривање права на рад у оквиру и изван радног односа** (*стр.132-155*): Овде је кандидат анализирао како различите правне форме ангажовања рада утичу на остваривање права на рад.
6. **Заштита права на рад** (*стр.155-175*): У овом поглављу се анализирају правни механизми заштите права на рад у међународном и домаћем праву.
7. **Остваривање и заштита права на рад унутар радног односа** *стр.* (176-187): У овом поглављу кандидат је анализирао питање остваривања и заштите права на рад у радном односу, као најадекватнијој правној форми остваривања права на рад.

Део II Остваривање и заштита права на рад у дигиталној економији (*стр.188-338*): У другом делу дисертације кандидат идентификује кључне препреке за остваривање и заштиту права на рад у савременим друштвеним околностима и формулише конкретна решења за њихово савладавање. Други део дисертације састоји се из четири поглавља:

1. **Дигитална економија** (*стр.188-208*): У овом поглављу кандидат указује на теоријска одређења појма дигиталне економије, описује њен настанак и промене које проузрокује на тржишту рада.
2. **Радни однос у дигиталној економији** (*стр.208-241*): Овде је кандидат анализирао како употреба савремених технологија утиче на поједине институте радног односа. Са тим у вези указује на спорна радноправна питања, уз конкретне предлоге како их превазићи.
3. **Нове форме рада у дигиталној економији** (*стр.242-334*): У овом поглављу кандидат је анализирао нове форме рада ван радног односа које су се појавиле у дигиталној економији, указао на спорна радноправна питања и дао конкретне предлоге за њихово решавање.
4. **Учешће запослених у власништву капитала и право на рад** (*стр.335-338*): Кандидат указује на тенденцију укључивања запослених који су дефицитарни на тржишту рада у власничку структуру привредних друштава, као и модалитете таквог укључивања.

Закључак (*стр.339-350*): У овом делу рада кандидат прави кратак осврт на резултате целокупног истраживања и износи главне закључке којима потврђује тачност претходно постављених хипотеза.

Литература (*стр.351 - 404*): На крају докторске дисертације кандидат наводи списак коришћене

литературе и то: монографија и чланака, интернет извора, судске праксе, извора права Европске уније, студија међународних организација, извора права Републике Србије, националних прописа других држава, одлуке органа Савета Европе.

Садржај докторске дисертације:

УВОД 12

Део I
Појам и уређење права на рад

1. Право на рад у контексту људских права	20
1.1. Појам људских права	20
1.2. Врсте људских права	23
1.3. Правна природа социјално-економских права	25
1.4. Међународни извори социјално економских права	31
1.4.1. Универзални међународни извори социјално-економских права.....	32
<i>а) Социјално-економска права у актима Организације Уједињених нација</i>	33
<i>б) Социјално-економска права у актима Међународне организације рада</i>	34
1.4.2. Регионални извори социјално-економских права	38
<i>а) Социјално-економска права у изворима права Савета Европе</i>	39
<i>б) Социјално-економска права у изворима права Европске уније</i>	43
2. Настанак и развој права на рад	47
2.1. Настанак и развој права на рад и радног права у свету	47
2.2. Настанак и развој права на рад и радног права код нас	51
3. Право на рад у изворима права	54
3.1. Право на рад у међународним изворима права	54
3.1.1. Право на рад у актима Организације Уједињених нација	55
<i>а) Право на рад у Универзалној декларацији о људским правима</i>	56
<i>б) Право на рад у Међународном пакту</i> <i>о економским, социјалним и културним правима</i>	60
<i>в) Право на рад у другим актима ОУН</i>	71
3.1.2. Право на рад у актима Међународне организације рада	72
3.2. Право на рад у регионалним изворима права	79
3.2.1. Право на рад у актима Савета Европе	79
3.2.2. Право на рад у актима Европске уније	90
3.3. Право на рад у домаћим изворима права	99
3.3.1. Упоредни приказ устава појединих европских земаља	100
3.3.2. Правно на рад у Уставу Републике Србије	103
4. Појам и садржина права на рад	105
4.1. Позитивно одређење права на рад	106
4.2. Негативно одређење права на рад	110
5. Остваривање права на рад у оквиру и изван радног односа	132
5.1. Модалитети остваривања права на рад	133
5.1.1. Остваривање права на рад у форми радног односа	133
5.1.2. Остваривање права на рад у формама рада ван радног односа	138
5.1.3. Остваривање права на рад у форми samozapošljavanja	147
5.2. Проблем разграничења различитих форми остваривања права на рад	149
6. Заштита права на рад	155
6.1. Заштита права на рад у међународном праву	156
6.2. Заштита права на рад у унутрашњем праву	169
7. Остваривање и заштита права на рад унутар радног односа	176
7.1. Радни однос као најадекватнији облик остваривања и заштите права на рад	176
7.2. Остваривање и заштита права на рад у поступку заснивања радног односа	178
7.3. Остваривање и заштита права на рад у току трајања радног односа	181
7.4. Остваривање и заштита права на рад у вези са престанком радног односа	182

Део II
Остваривање и заштита права на рад у дигиталној економији

1. Дигитална економија	188
1.1. Појам дигиталне економије.....	188
1.2. Настанак дигиталне економије.....	194
<i>а) Прва индустријска револуција</i>	195
<i>б) Друга индустријска револуција</i>	197
<i>в) Трећа индустријска револуција</i>	199
<i>г) Четврта индустријска револуција</i>	201
1.3. Тржиште рада, рад и радни односи у дигиталној економији.....	203
2. Радни однос у дигиталној економији	208
2.1. Утицај дигиталне економије на поједине институте радног односа.....	209
2.2.1. Заснивање радног односа.....	209
2.2.2. Радно однос ван пословних просторија послодавца.....	213
2.2.3. Радно време.....	218
2.2.4. Зараде.....	222
2.2.5. Заштита запослених.....	223
2.2.5.1. Заштита физичког интегритета.....	224
2.2.5.2. Заштита моралног интегритета.....	228
2.2.6. Престанак радног односа.....	233
3. Нове форме рада у дигиталној економији	242
3.1. Делјење запослених (Employee Sharing).....	242
<i>а) Појам и карактеристике</i>	242
<i>б) Радноправни положај лица које врши рад</i>	244
3.2. Делјење посла (Job Sharing).....	248
<i>а) Појам и карактеристике</i>	248
<i>б) Радноправни положај лица које врши рад</i>	249
3.3. Мобилни рад заснован на информационој технологији (ICT-based Work).....	250
<i>а) Појам и карактеристике</i>	250
<i>б) Радноправни положај лица које врши рад</i>	252
3.4. Услужни рад (Portfolio Work).....	253
<i>а) Појам и карактеристике</i>	253
<i>б) Радноправни положај лица које врши рад</i>	254
3.5. Заједничко запошљавање (Collaborative Employment).....	255
<i>а) Кишобран организације (Umbrella organisations)</i>	256
<i>б) Заједнички рад (Coworking)</i>	258
3.6. Рад преко дигиталних платформи.....	260
3.6.1. Начин функционисања дигиталних платформи.....	270
<i>а) Улога дигиталних платформи приликом селекције дигиталних радника</i>	272
<i>б) Улога дигиталних платформи у организацији рада и надзору над радом дигиталних радника</i>	274
<i>в) Улога дигиталних платформи у оцењивању резултата рада дигиталних радника</i>	276
3.6.2. Врсте дигиталних платформи.....	280
<i>а) Дигиталне платформе засноване на мрежи (Online web-based platforms)</i>	281
<i>б) Дигиталне платформе засноване на локацији (Location-based platforms)</i>	284
<i>в) Сличности и разлике између две врсте дигиталних платформи</i>	288
3.6.3. Радноправни положај лица које врши рад.....	289
<i>а) Међународни извори права о радноправном положају дигиталних радника</i>	298
<i>б) Национални извори права о радноправном положају дигиталних радника</i>	305
<i>в) Ко је послодавац дигиталном раднику?</i>	313
<i>г) Која су (радна)права дигиталних радника?</i>	318
<i>д) Судска пракса о радноправном положају дигиталних радника</i>	323
4. Учешће запослених у власништву капитала и право на рад	335
4.1. Модалитети укључивања запослених.....	

у власништво над капиталом привредног друштва	336
<i>а) Укључивање запослених у власништво над капиталом привредног друштва на иницијативу послодавца.....</i>	<i>336</i>
<i>б) Укључивање запослених у власништво над капиталом привредног друштва на иницијативу запосленог (радничко акционарство)</i>	<i>338</i>
ЗАКЉУЧАК	339

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација обухвата све делове који су неопходни како би један рад чинио заокружену целину. У том смислу докторска дисертација има: 1) увод; 2) централни део подељен у две целине, од којих се прва састоји из седам, а друга из четири поглавља; и 3) закључак. На крају дисертације наведени су коришћени извори права, литература и судска пракса. Такође приложен је и образац плана третмана података.

У **уводу** кандидат јасно, прецизно и методолошки исправно образлаже тему докторске дисертације, одређује проблем, предмет и циљ истраживања, а потом поставља хипотезе истраживања и наводи кратак преглед садржине докторске дисертације. На крају образлаже методе које је користио у свом истраживању.

Први део дисертације који носи наслов **Појам и уређење права на рад**. У оквиру овог дела кандидат је анализирао различите аспекте права на рад. При томе, свако поглавље представља анализу одређеног аспекта права на рад.

У оквиру поглавља **Право на рад у контексту људских права** кандидат полази од чињенице да право на рад представља једно од основних људских права. На овом месту навео је и анализирао различите теоријске ставове о пореклу људских права, њиховом појму и врстама. Пошао је од исправне претпоставке да се проблеми у вези са правном природом људских права директно рефлектују на природу права на рад. Кандидат исправно закључује да су поделе између различитих људских права суштински теоријског карактера и да су оправдане у циљу потребе бољег разумевања и објашњавања правне природе људских права и њиховог друштвеног значаја. Јер, како наводи, сва људска права представљају једну целину и морају се посматрати као интегрални делови те целине. Она су, заправо, комплементарна и само у садејству воде јачању права човека што и јесте њихов смисао. Ово поглавље кандидат завршава приказом најзначајнијих међународних и регионалних извора права који су посвећени социјално-економским правима.

У оквиру наредног поглавља са насловом **Настанак и развој права на рад** кандидат је анализирао узрочно-последичне релације између друштвених појава и догађаја који су довели до појаве права на рад као начела радног права. Овде уочава да су друштвене промене у погледу индустријских револуција допринеле најпре појави радног односа. Међутим, први радни односи били су регулисани нормама грађанског права што је узроковало револуције социјалног карактера из којих је проистекла потреба формирања радног права као посебне гране права. Кандидат закључује да је настанак радног права резултат потребе за постојањем посебних правних правила која уважавају специфичности односа радника, као носиоца рада, и послодавца, као носиоца капитала, у радном односу. Идеја о праву на рад као посебном начелу радног права, иако формулисана још почетком XIX века, бива заокружена тек један век касније, са првим уставним прокламацијама овог права.

У поглављу **Право на рад у изворима права**, кандидат је спровео анализу права на рад у актима међународног и регионалног права, као и у уставима појединих европских земаља и у Уставу Републике Србије. Када су у питању међународни извори, кандидат је пошао од аката Организације Уједињених нација. Ту је најпре анализирао члан 23. Универзалне декларације о људским правима. Анализом овог члана кандидат као елементе права на рад издваја: 1) слободу рада; 2) правичне и повољне услове рада; 3) заштиту од незапослености; 4) забрану дискриминације у остваривању и заштити свих елемената права на рад, са посебним акцентом на једнакости плаћања за рад исте вредности; 5) слободу синдикалног организовања. Потом указује на повезаност члана 23. Декларације са другим члановима истог акта који су неопходни у разумевању права на рад. Затим, кандидат отвара питања у вези са правом на рад на која изостају одговори из анализе наведених чланова Декларације. Кандидат потом исправно закључује да полазећи од саме Декларације, правну природу права на рад не можемо посматрати изван контекста правне природе инструмента којим је

оно загарантовано. Значај Декларације за право на рад види пре свега у томе што су њоме постављени темељи међународне заштите људских права, који су после разрађени кроз два међународна пакта, а који представљају правно обавезујуће документе. Имајући то у виду, кандидат прелази на анализу члана 6. Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима. Овај члан посвећен је управо праву на рад. Након нормативне анализе поменутог члана кандидат идентификује кључна питања која остају без одговора на основу самог нормативног тумачења. Реч је о следећим питањима: У чему се састоји садржина права на рад? У чему се састоји обавеза државе да призна право на рад? Које су мере које државе чланице треба да предузму у вези са очувањем и остваривањем права на рад? У циљу одговора на постављена питања кандидат се упушта у свеобухватну анализу Општег коментара бр. 18 Комитета за економска, социјална и културна права о праву на рад, из које изводи своје закључке у односу на постављена питања. Након тога, анализира право на рад у актима Међународне организације рада. Ту оправдано закључује да право на рад као такво, нигде није нормирано у актима ове организације. Потом истиче како је јасно да је цела нормативна делатност ове организације усмерена ка реализацији права на рад у свој његовој ширини, али оно експлицитно није предвиђено нити у једном њеном документу. Потом кандидат указује на кључне аспекте права на рад у различитим правним инструментима Међународне организације рада.

После међународних извора права, кандидат анализира присуство права на рад у актима Савета Европе и Европске уније. Од аката Савета Европе најпре се анализира право на рад у Ревидираној европској социјалној повељи. Поред чланова овог акта, обухваћена је и праксу Комитета министара Савета Европе, као и ставови Савета Европе из поступака вођених по колективним жалбама. Кандидат је исправно закључио да иако право на рад није присутно у Европској конвенцији за заштиту људских права, као најзначајнијем акту ове организације, бројни аспекти овог права уживају заштиту кроз друга права загарантована Конвенцијом. Ту истиче повезаност са закључком из првог поглавља да нема разлике између различитих врста људских права и да сва уживају идентичну заштиту. Након тога, спроведена је анализа члана 15. Повеље Европске уније о основним људским правима, који је посвећен управо праву на рад. Поред тога, кандидат је указао и на значај праксе Европског суда правде у вези са разумевањем права на рад у актима Европске уније.

На крају овог поглавља анализира се право на рад у уставима појединих европских земаља, и Уставу Републике Србије. Посебан квалитет овог дела анализе јесте указивање на значај и повезаност тумачења права на рад у претходно наведеним међународним и регионалним изворима права.

Наредно поглавље посвећено је **Појму и садржини права на рад**. Кандидат је садржину права на рад сагледао из угла његовог позитивног и негативног одређења. Позитивно одређење права на рад односи се на елементе који чине садржину овог права. Овде је кандидат разматрао различите теоријске ставове и закључио са навођењем елемената који представљају садржину права на рад. Ти елементи су: слобода рада, право на једнакост на раду и у вези са радом, право на (одговарајуће) запослење, право на правичне, здраве и безбедне услове рада, право на обезбеђивање средстава за егзистенцију, право на образовање и стручно оспособљавање и усавршавање. На крају кандидат исправно закључује да су наведени елементи права на рад усмерени ка унапређењу могућности за жене и мушкарце у добијању пристојног и продуктивног рада, у условима слободе, једнакости, сигурности и људског достојанства. Са друге стране као основне негативне облике права на рад кандидат истиче принудни рад и ропство. Потом наводи како је реч о феноменима који у својој суштини имају радну експлоатацију и да као такви представљају супротност праву на рад и вредности људског достојанства. Након тога уочава како се негативна одређења права на рад у пракси појављују са новим обележјима, као резултат прилагођавања новим друштвеним околностима. Као нове манифестационе облике негативног одређења права на рад кандидат наводи и анализира трговину људима, дужнички рад, принудно учешће у јавним радовима и облике

принудног рада као сегмента грађанских обавеза. На крају, кандидат износи став да остваривање позитивних аспеката права на рад има превентивну улогу у спречавању наступања различитих облика експлоатације рада. Овај став произлази из искуства у развијеним државама која су показала да што је присутније остваривање афирмативних елемената права на рад и постојање система надзора и заштите у случају њихове повреде, мање је присуство негативних аспеката права на рад.

У поглављу **Остваривање права на рад у оквиру и изван радног односа** кандидат полази од претпоставке да је право на рад флексибилног карактера јер се може остваривати кроз различите правне форме. Његова флексибилност огледа се у томе што сврха права на рад – обезбеђивање средстава за живот на основу рада – може бити остварена на различите начине. Кандидат запажа да су присутне различите правне форме ангажовања рада, при чему правни односи који се успостављају у тим формама стварају различит сплет права, обавеза и одговорности за субјекте тих односа. Те различите могућности, односно правне форме ангажовања рада назива модалитетима остваривања права на рад. Кандидат даље издваја и обрађује три врсте правних форми, односно модалитета остваривања права на рад: форму радног односа, форме рада ван радног односа и форму samozapoшљавања, тј. предузетништва. Ово поглавље кандидат завршава давањем прецизних критеријума за међусобно разграничавање наведених модалитета остваривања права на рад.

У поглављу **Заштита права на рад** кандидат је представио механизме заштите овог права како у међународном, тако и у унутрашњем праву. Када је реч о заштити права на рад у међународном праву кандидат закључује да је Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима једини инструмент који омогућава појединцу да оствари заштиту загарантованог права на рад. Та могућност успостављена је 2013. године ступањем на снагу Опционог протокола уз овај пакт. Анализирајући одредбе овог протокола кандидат исправно уочава да је овим актом обезбеђена квази-судска улога Комитета за економска, социјална и културна права, јер је омогућено да овом органу могу да се подносе представке од стране или у име појединаца или групе појединаца, који тврде да су жртве кршења било ког права из Пакта од стране државе уговорнице под чијом су надлежношћу. Кандидат је затим анализирао скромну праксу Комитета када је у питању повреда права на рад из члана 6 Пакта. Након тога, кандидат анализира остваривање заштите права на рад кроз деловање Европског суда за људска права. Иако право на рад није експлицитно заштићено Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода о чијој примени се стара поменути суд, кандидат је, анализирајући праксу Суда, установио да се заштита појединих елемената права на рад ипак остварује и пред судом. На крају, уочава да је могућност заштите права на рад кроз ову конвенцију заправо последица тенденције њеног еволутивног и иновативног тумачења од стране Европског суда за људска права. Када је у питању заштита права на рад у унутрашњем праву, указује се на различите механизме заштите права на рад у правном систему Републике Србије.

Последње поглавље у оквиру првог дела дисертације односи се на **Остваривање и заштиту права на рад унутар радног односа**. Кандидат закључује да је радни однос најадекватнији облик остваривања права на рад јер ужива детаљну законску разраду. Затим кроз призму појединачних института радног односа анализира остваривање и заштиту права на рад.

У другом делу дисертације кандидат закључке до којих је дошао у вези са правом на рад анализира у контексту дигиталне економије као новог друштвено-економског оквира. Полази од исправно постављене хипотезе да остваривање права на рад у првом реду зависи од друштвених и економских околности у којима тренутно егзистира.

Из тог разлога прво поглавље у другом делу дисертације односи се на **Дигиталну економију**. Овде кандидат најпре указује на различите појмове који су слични појму дигиталне економије и образлаже у чему су њихове разлике. Потом износи присутне дефиниције дигиталне економије у теорији, закључивши да није могуће дати прецизну и јединствену дефиницију овог појма из разлога

што се његов главни елемент – дигитална технологија – стално мења. Износи оправдан став да дефинисање дигиталне економије носи две групе ризика. Једна лежи у томе да би дефиниција предметног појма, због његове константне еволуције, потенцијално представљала ограничење за његово разумевање. Друга група ризика се крије у опасности да се приликом дефинисања пође од обележја која су у датом тренутку најактуелнија, самим тим и највидљивија, што би резултирало тиме да се не обухвате сва његова битна обележја. Кандидат је потом приказао како је настао савремени друштвено-економски оквир оличен у дигиталној економији. Тај приказ засновао је на међусобној повезаности свих индустријских револуција и утицају који су оствариле на последњу, Четврту индустријску револуцију, која је донела дигитализацију као основну елемент дигиталне економије. Након тога, анализира се утицај који је употреба дигиталних технологија остварила на тржиште рада. Овде је од посебног значаја запажање да нове околности на тржишту рада захтевају додатно обогаћивање садржине права на рад и то у правцу увођења концепта целоживотног учења као интегралног елемента права на рад.

Радни однос у дигиталној економији наслов је поглавља у којем је кандидат анализирао на који начин употреба дигиталне технологије утиче на различите институте радног односа. Овде се отвара низ добро запажених питања и проблема који се тичу деловања радног права у савременим околностима. Реч је о питањима која у теорији радног права или нису постављена или су остала без одговора. Код института радног односа указао је на нова софтверска решења која послодавци употребљавају приликом селекције кандидата за запослење. У контексту радног права, кандидат указује на ризике од заштите приватности, преко заштите личних података до вешто прикривене дискриминације које доноси употреба оваквих софтвера. Поред института заснивања радног односа, кандидат указује на правне проблеме присутне у вези са радом ван просторија послодавца, и код института радног времена, зараде, заштите запослених и на крају престанка радног односа. Поред бројних ризика по остваривање права на рад унутар наведених института радног односа на које је кандидат указао, понудио је и конкретна правна решења за савладавање наведених ризика. То идентификовање правних проблема и формулисање конкретних решења представља посебан квалитет ове дисертације.

У оквиру поглавља **Нове форме рада у дигиталној економији** кандидат анализира облике рада ван радног односа који су настали као резултат употребе дигиталне технологије. У питању су следеће форме рада: дељење запослених (*Employee Sharing*), дељење посла (*Job Sharing*), мобилни рад заснован на информационој технологији (*ICT-based Work*), услужни рад (*Portfolio Work*), заједничко запошљавање (*Collaborative Employment*) и рад преко дигиталних платформи. Све наведене облике рада кандидат је анализирао из угла њиховог појма и радноправног положаја лица које врши рад. Као заједничке карактеристике свих нових форми рада кандидат издваја то да нису правно регулисане, што значи да није присутна радноправна заштита за лица која право на рад остварују путем тих облика рада. Поред тога, нове форме рада имају хибридне карактеристике у смислу да представљају мешавину различитих правних послова, а одликује их и то што се радник не укључује у организациону структуру послодавца. На крају, закључује да нове форме рада углавном напуштају традиционални двострани однос радника и послодавца, јер се како на једној, тако и на другој страни јавља већи број субјеката. Све то поставља посебан изазов за питање остваривање и заштите права на рад за лица која раде у некој од нових форми рада. Посебан допринос дисертације јесте у делу анализирања рада преко дигиталних платформи. Реч је о потпуно новом облику рада за који изостаје било каква регулатива. Кандидат најпре идентификује кључне карактеристике ове форме рада. Потом анализира праксу иностраних судова који су одлучивали о примени радног законодавства на лица која раде посредством дигиталних платформи. На крају износи конкретне закључке у погледу тога како обезбедити примену радног законодавства за лица у новим формама рада.

Последње поглавље у оквиру другог дела дисертације односи се на **Учешће запослених у**

власништву капитала и право на рад. Кандидат уочава да је код запослених који су дефицитарни на тржишту рада присутна тенденција њиховог укључивања у власништво над капиталом послодавца. Реч је претежно о запосленима који се баве специфичним дигиталним технологијама. Тако се јавља група запослених чији правни положај из сфере радног права и права на рад, прелази под окриље привредног права и права својине и слободе предузетништва. Посебан квалитет овог дела дисертације састоји се у томе што је кандидат овде указао на правне механизме укључивања запослених у власништво над капиталом привредног друштва и указао на оне који нису присутни у домаћем праву.

У **Закључку** кандидат концизно представља закључке до којих је дошао током истраживања при чему долази до изражаја његов критички и проблемски приступ који је присутан од првих редова дисертације.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ:

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. Прво навести најмање један рад објављен или прихваћен за објављивање у складу са *Правилима докторских студија Универзитета у Новом Саду* који је повезан са садржајем докторске дисертације. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду уредника часописа о томе.

1. Божичић Дарко, *Дигиталне платформе и њихов утицај на односе поводом дигиталног рада*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 2020, Vol. 54, бр. 1, стр. 453-466, ISSN 0550-2179, UDK: 004:331
2. Jašarević Senad, Božičić Darko, *Kratka analiza domaćeg radon-pravnog okvira sa osvrtom na status digitalnih radnika (frilensera) i predlog rešenja za nacionalnog zakonodavca*; U: Predvodnici promena na tržištu rada: prototipovi dostojanstvenog rada za Srbiju u digitalnom dobu, ur: Tanja Jakobi, Branka Anđelković (elektronski izvor), Beograd, Centar za istraživanje javnih politika, 2020, str. 18-26
3. Божичић Дарко, *Границе послодавчевих надзорних овлашћења у односу на заштиту права на приватност запослених*, Радно и социјално право, 2018, Vol. 22, бр. 2, стр. 89-106, ISSN 1450-5800, UDK: 331.641:342.7
4. Божичић Дарко, *О (не)оправданом отказу уговора о раду због активности запосленог на друштвеним мрежама*, Радно и социјално право, 2019, Vol. 23, бр. 1, стр. 127-146, ISSN 1450-5800, UDK: 331.106.44
5. Божичић Дарко, *Безбедност и здравље на раду и дигитална економија*, Радно и социјално право, 2020, Vol. 24, бр. 1, стр. 269-284, ISSN 1450-5800, UDK: 331.45

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

Након спроведеног истраживања, кандидат је дошао до следећих резултата и закључака:

Независно од тога којом теоријом се објашњава порекло људских права – право на рад је једно од основних људских права.

Титулар права на рад је свако људско биће и тог права се нико не може одрећи.

Поделе између људских права су искључиво теоријског карактера и њихова сврха је у бољем разумевању и објашњавању правне природе људских права и њиховог друштвеног значаја. Суштински, сва људска права представљају једну целину и морају се посматрати као интегрални делови те целине, што значи да деле исту правну природу. Она су, заправо, комплементарна и само у садејству воде јачању правног и социјално-економског положаја човека што и јесте њихов смисао. То значи да гаранција права на рад конституише обавезу правног карактера за државе, те тако није реч о било каквој врсти програмског, односно филозофског принципа, већ конкретног права. Циљ права на рад је да обезбеди егзистенцију човека.

Садржина овог права одређује се на позитиван, афирмативни начин са једне стране, и на негативан начин са друге. Негативни аспекти права на рад темеље се на принудном раду и ропству, те су као такви засновани на експлоатацији и противни вредности људског достојанства. Иако се у основи свих негативних аспеката права на рад налази рад човека, ниједан од њих не представља остваривање права на рад. Заједнички именилац за све елементе афирмативног одређења права на рад јесте концепт достојанственог рада. То значи да су сви афирмативни елементи права на рад усмерени ка унапређењу могућности за титулара овог права у добијању пристојног и продуктивног рада, у условима слободе, једнакости, сигурности и људског достојанства. Дакле, остваривање права на рад не значи обавезу државе да сваком свом грађанину обезбеди конкретно запослење. Обавеза државе да свима обезбеди запослење на конкретном радном месту значила би ограничавање уговорне аутономије субјеката радног односа, у првом реду послодавца, што је у супротности са аутономијом воље, као једним од темеља савремене правне државе. Зато се улога и одговорност државе за остваривање и заштиту права на рад састоји се у креирању правног и економског амбијента у којем ће сваком појединцу, под једнаким условима, бити омогућено да ужива пристојан рад кроз остваривање права на рад.

Право на рад је флексибилно право. Његова флексибилност огледа се у томе што сврха права на рад – обезбеђивање средстава за живот на основу рада – може бити остварена на различите начине. То значи да су присутне различите правне форме ангажовања рада. Од свих правних форми остваривања права на рад, радни однос је, садржински посматрано, најсложенији. То значи да се кроз радни однос остварује највећи број афирмативних елемената права на рад и то у највећем обиму.

Право на рад никада и нигде не функционише у својој потпуности, већ у оној мери у којој се остварују његови поједини елементи. То значи да његова реализација не зависи само од правног оквира, већ пре свега од друштвено-економских прилика у једном друштву. Данас, тај друштвено-економски оквир оличен је у дигиталној економији.

Широка употреба дигиталне технологије довела је до тога да сви аспекти друштвеног живота у тој мери буду дигитализовани да се о савременим продукционим односима говори као о дигиталној економији.

Није присутна прецизна дефиниција појма дигитална економија. Главни разлог због којег не постоји прецизно одређење дигиталне економије видимо у томе што је реч о појму који константно еволуира, зато што се његов основни елемент – дигитална технологија – такође константно мења.

Тако је заправо примена технологије у процесу рада довела до заоштравања конкуренције међу запосленима, што за последицу има снижавање квалитета услова рада под којима су спремни да раде да би кроз запослење остварили право на рад. Док је пре технолошког напретка тржиште рада било локалног карактера, оно је сада глобално. Тиме је конкуренција међу запосленима додатно појачана, што значи још већи ризик од спремности радника на неповољније услове рада, само да се сачува постојеће или пронађе ново запослење-

У таквом амбијенту радни однос, као правна форма са најкомплекснијим радноправним правилима, перципира се као препрека даљем запошљавању, те тако и привредном развоју. Тако употреба технологија доводи до својеврсне дестабилизације института радног односа.

У дигиталној економији јављају се и нове форме рада ван радног односа. Оно што је карактеристично за све те нове форме рада јесте да нису правно регулисане, што значи да није присутна радноправна заштита за лица која право на рад остварују путем тих облика рада. Поред тога, нове форме рада имају хибридне карактеристике у смислу да представљају мешавину

различитих правних послова, а одликује их и то што се радник не укључује у организациону структуру послодавца. На крају, те нове форме рада углавном напуштају традиционални двострани однос радника и послодавца, јер се како на једној, тако и на другој страни јавља већи број субјеката (једно лице ради за више послодаваца, или један послодавац радно ангажује више лица). Имајући у виду наведене карактеристике нових форми рада, њихова примена довела је до даље ерозије стандарда рада.

Посматрајући историју радног права, у дигиталној економији не дешава се ништа ново. Сваку радикалну промену у продукционим односима пратио је став да постојећи радноправни стандарди представљају препреку економском развоју. Слично је и данас у дигиталној економији у којој је начин рада и пословања коренито промењен. Та промена настала је као последица Четврте индустријске револуције засноване на увођењу информационих технологија у процес рада. У таквом амбијенту влада погрешна перцепција да радно право, оличено у свом главном начелу – праву на рад – представља „кочничара“ и ограничење привредној активности у смислу новог запошљавања. Оваква перцепција је погрешна из разлога што радно право не може да само по себи унапреди или уназади запошљавање или да подстакне економску активност, већ су за то ипак кључни економски и друштвени фактори са којима радно право делује у синергији. Сврха и *raison d'être* радног права јесте да утиче на квалитет правног и економског положаја лица у остваривању права на рад, а које је управо последица економске активности.

У том смислу неопходна је промена радног законодавства. Али она мора да иде у правцу супротном од флексибилизације. На првом месту неопходно је да се обезбеди ефикасна примена афирмативних аспеката права на рад у условима дигиталне економије. Са тим у вези нужна су нова правила радног законодавства која уважавају последице употребе технологије у процесу рада. У првом реду потребно је нове форме рада у дигиталној економији ставити под окриље радног законодавства. На тај начин обезбеђује се заштита лица која право на рад остварују у новим формама рада ван радног односа.

Међутим, примена радног законодавства не сме да буде заснована на увођењу одређеног каталога и одређеног обима права по основу рада за лица која право на рад остварују у новим формама рада. Ово из разлога што таква решења воде ка даљој фрагментацији и уситњавању радног законодавства. На овај начин, слабећи целокупан систем радног права, заправо се системски урушава радно законодавство. Тако се доводи у питање ефикасност у остваривању и заштити права на рад у дигиталној економији.

Поред примене постојећих афирмативних аспеката садржине права на рад, неопходно је њено даље обогаћивање у смислу успостављања радноправне димензије и разраде концепта целоживотног учења. У условима савремених технолошких промена, једино са правом на целоживотно учење, као интегралним елементом права на рад, може се говорити о конструктивном, реалном очувању запослења.

У дигиталној економији, знања у вези са употребом технологије постају *conditio sine qua non* остваривања права на рад. Без њих, шанса за остваривање права на рад бива значајно умањена. Међутим, претпоставка за савладавање знања потребних за употребу технологије јесте да је технологија доступна. На тај начин приступ интернету и дигиталним технологијама представља услов остваривања права на рад, а истовремено се директно рефлектује и на обим остварених права. Последица је да (не)доступност технологије генерише социјалне разлике међу запосленима.

Право на образовање као афирмативни елемент права на рад представља материјалну претпоставку за ефикасно остваривање права на рад у условима дигиталне економије.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Кандидат резултате истраживања приказује јасно, прегледно и прецизно. Сваки проблем сагледао је како са теоријског, тако и са позитивноправног становишта, одбацујући априорне ставове и приступајући му критички. Тако је на сва постављена питања питања дао потпуне, јасне и прецизне одговоре које је представио језички, стилски и технички у складу са научним захтевима у правној науци.

Кандидат је показао научну зрелост приликом избора и тумачења релевантне литературе. Комисија као посебно похвалну истиче чињеницу да је кандидат обрадио више до 400 библиографских јединица у виду различитих студија, монографија и научних чланака. Поред тога, у свом истраживању кандидат је обрадио обимну судску праксу међународних и домаћих судова, а посебно се издаваја анализа актуелне судске праксе других држава у вези са радноправним положајем дигиталних радника. Коришћена литература и критички приступ у обради исте, допринели су прецизним закључцима у вези са предметом истраживања.

Анализом обрађене литературе кандидат је потврдио у уводном делу постављену хипотезу истраживања да примена радноправних стандарда, код свих облика остваривања права на рад, обезбеђује социјално-економску сигурност радника у дигиталној економији. Из тога произлази оправдан закључак кандидата да је неопходна промена законодавног оквира, али не у правцу постојеће тенденције дерегулације радног законодавства. Већ управо супротно. Кандидат истиче да је нужно успостављање нових и прецизних правила на основу којих би се успоставила примена радног законодавства на сва лица која у различитим формама рада остварују право на рад у савременим друштвено-економским условима. Поред тога износи нова запажања о променама на тржишту рада, које су узроковане употребом информационих технологија у процесу рада. Са тим у вези истиче значај права на образовање и концепта целоживотног учења као афирмативних елемената права на рад, препознајући их као кључне претпоставке за ефикасно остваривање права на рад у дигиталној економији.

На основу претходно наведеног Комисија позитивно оцењује начин приказа и тумачења резултата истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме?

Комисија сматра да је кандидат написао докторску дисертацију потупно у складу са образложењем које је наведено у пријави теме докторске дисертације. Кандидат је у пријави теме прво дефинисао проблеме и предмет истраживања, дао преглед владајућих ставова и схватања у литератури у подручју истраживања и навео почетну литературу коју је консултовао, а потом образложио потребе, циљеве, хипотезе истраживања и научне методе које ће користити у истраживању.

У уводном делу дисертације кандидат је поставио проблем истраживања, одредио предмет и циљеве истраживања у складу са образложењем у пријави теме. Потом је поставио хипотезе истраживања и, навео научне методе истраживања у складу са образложењем у пријави теме.

На основу описане сагласности свих елемената наведених у пријави теме докторске дисертације и оних који су описани и представљени у докторској дисертацији Комисија сматра да је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе?

Комисија сматра да докторска дисертација кандидата садржи све битне елементе у складу са научним, техничким и стилским захтевима који су прописани у члану 23. Правила докторских студија Универзитета у Новом Саду и који се очекују од кандидата у правним наукама. Дисертација садржи насловну страну, кључну документацијску информацију на српском и енглеском језику (образац 5а), резиме на српском и енглеском језику, садржај, уводни и централни део, закључак, списак литературе и обрасце који су саставни део докторске дисертације у складу са Правилима докторских студија.

Имајући у виду испуњеност услова који су прописани Правилима докторских студија Универзитета у Новом Саду Комисија сматра да дисертација садржи све битне елементе.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци?

У уводном делу истраживања кандидат је циљеве истраживања поставио двојако.

Најпре је истакао да истраживање треба да има теоријски допринос који се састоји у детаљној научној анализи права на рад. Како кандидат правилно истиче, право на рад формулисано је пре

више од једног века, али се тек средином XX века јављају теоријска истраживања овог права. Међутим, до данас изостаје јединствен одговор на неколико кључних питања у вези са правом на рад, у првом реду која је његова садржина и ко је одговоран и у којој мери заостваривање овог права. Први део дисертације кандидат је посветио свеобухватној анализи права на рад. Најпре је анализирао различите теоријске ставове о пореклу, врстама и природи људских права. Потом историјски пут настанка и развоја права на рад. Након тога анализирао је међународне, регионалне и домаће изворе којима се уређује право на рад. Потом се дубље упушта теоријске ставове о садржини права на рад где владају бројна размимоилажења међу ауторима који се баве изчавањем радног права. Да би се на крају упустио у анализу различитих облика за остваривање и заштиту права на рад. Обухватајући све релевантне аспекте права на рад, кроз анализу различитих теоријских ставова, извора права и судске праксе кандидат изводи своје прецизне закључке у вези са проблемом истраживања постављеним у уводном делу дисертације. Управо у изнетим бројним теоријским ставовима, новим погледима на тумачење извора права о праву на рад, као и у указивању на могућност судске контроле права на рад кроз извора права који не садрже експлицитне гаранције овог права састоји се оригиналан теоријски допринос кандидата својим истраживањем

Након тога кандидат исправно запажа да остваривање права на рад у првом реду зависи од друштвеног и економског оквира у којем то право егзистира. Нови друштвено-економски оквир кандидат види у дигиталној економији, која подразумева да се савремени продукциони односи темеље на употреби информационих технологија. Потом са теоријског аспекта пружа различита одређења појма дигиталне економије, као и проблема разграничења са другим сличним појмовима. Исправно уочава и наводи ризике због којих се досадашњи покушаји дефинисања овог појма окончавају без успеха. Из тог разлога, анализом различитих теоријских ставова, изводи кључна обележја појма дигиталне економије. Потом, закључке у вези са правом на рад сагледава кроз призму објашњеног савременог друштвено-економског оквира. Ту указује на изазове у остваривању и заштити права на рад у дигиталној економији.

Други циљ истраживања усмерен је на практичну компоненту. Састоји се у томе што је кандидат на основу претходних теоријских закључака, али и свеобухватне анализе савремених извора права и судске праксе идентификовао проблеме у вези са остваривањем и заштитом права на рад у дигиталној економији. Након тога, понудио је сопствена тумачења о томе како обезбедити примену постојећих норми радног законодавства на савремене продукционе односе, како би се обезбедило ефикасно остваривање и заштита права на рад. Поред тога, дао је предлоге конкретних правних решења у правцу потребне измене радног законодавства.

Имајући у виду актуелност теме и непостојање конкретних правних решења за многе аспекте остваривања и заштите права на рад у дигиталној економији, посебан допринос ове дисертације јесте у томе што су уочени конкретни, животни проблеми у остваривању и заштити права на рад, као и то што су понуђена конкретна правна решења за њихово превазилажење.

Докторска дисертација кандидата проверена је у програму *iThenticate* и том приликом утврђено је 17% истоветности текста из дисертације са текстовима доступним у бази *iThenticate*. Увидом у извештај о провери дисертације, Комисија је утврдила да се истоветност односи на: уобичајене речи и изразе који се користе уопштено у праву, а нарочито у радном праву (као што су људска права, право на рад, радни однос, грађанска и политичка права, социјално-економска права, рад ван радног односа и сл.); називе аката и међународних организација (попут Међународна организација рада, Уједињене нације, Савет Европе, Европска унија, различите декларације, повеље, директиве, уредбе, конвенције и препоруке); чланове извора права који су у тексту дисертације уредно означени; изворе података у смислу уџбеника, научних радова, интернет сајтова и других извора који се налазе у фуснотама и који нису могли бити обележени знацима навода.

При томе, програм је показао да свака појединачна истоветност текста дисертације са текстовима у бази програма износи до 1%. По извршеној провери и констатованим разлозима истоветности, а имајући у виду обим рада, обим коришћене литературе и анализираних извора права и судске праксе, Комисија је утврдила да кандидат није повредио правила академске етике и да докторска дисертација представља оригиналан допринос науци.

Имајући у виду све наведено, Комисија сматра да докторска дисертација „Остваривање и заштита права на рад у дигиталној економији” кандидата Дарка Божићића представља оригиналан допринос науци.

4. Који су недостаци дисертације и какав је њихов утицај на резултат истраживања?

Комисија сматра да докторска дисертација кандидата нема недостатке који би утицали на резултат истраживања.

X ПРЕДЛОГ:
На основу наведеног, комисија предлаже:
да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана;

Место и датум: Нови Сад, 08. октобар 2021.године

1. Слободанка Ковачевић Перић, редовни професор
_____, председник

2. Сенад Јашаревић, редовни професор
_____, члан

3. Бојан Урдаревић, ванредни професор
_____, члан

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај и да исти потпише.